

**ФОРМУВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ КУРСУ
«ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА»
ДЛЯ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

У статті розглянуто формувальні можливості курсу «Християнська етика» щодо розвитку морально-ціннісної сфери старшокласників. Проаналізовано проблеми моральності особистості. Досліджено зміни системи цінностей та моральної сфери серед старшокласників, які вивчали та не вивчали християнську етику.

Ключові слова: мораль, моральні цінності, старшокласник, християнська етика, особистість, духовність.

В статье рассмотрены формирующие возможности курса «Христианская этика» относительно развития морально-ценностной сферы старшеклассников. Проанализированы проблемы нравственности личности. Исследованы изменения системы ценностей и нравственной сферы среди старшеклассников, которые изучали и не изучали христианскую этику.

Ключевые слова: мораль, моральные ценности, старшеклассник, христианская этика, личность, духовность.

The article examines the possibilities for molding the course "Christian Ethics" in the sphere of moral values to high school students. The problems of moral personality. The changes of values and moral sphere among high school students who have studied and not studied Christian ethics.

Key words: ethics, moral values, a senior, Christian ethics, identity, spirituality.

Постановка проблеми. Проблема формування моральних цінностей учнів була і залишається актуальною у різні періоди розвитку суспільства та належить до першочергових проблем сучасності, оскільки пов'язана з таким поняттям як «формування гармонійної особистості». Загальновідомо, що на розвиток дітей значний вплив мають батьки, церква та школа (три основні кити виховання). Проте чи справляються вони із своїми обов'язками?

За результатами опитування, 65% сучасних батьків не мають навіть найменшого уявлення про педагогіку. Вся їх турбота про дітей зводиться лише до матеріальних статків, а не духовно-морального розвитку, що зазвичай стає причиною моральної деградації молоді. У силу історичних обставин та інших об'єктивних причин церква також суттєво втратила вплив на молодь. Визначальна роль при цьому належала атеїстичній пропаганді. Сьогоднішня молодь – це нащадки тих поколінь, які виростили в епоху атеїзму та заперечення

самого існування Бога, а звідси – втрата релігійних традицій, обрядів, що віками формували моральну основу кожного українця-християнина. У свою чергу, в сучасній школі, що зосереджена на інтелектуальному розвитку дитини, процес виховання часто залишається на другому плані. Проте певні позитивні зміни в цьому напрямку відбулися на початку 90-х років минулого століття, коли в школах України почали запроваджувати курс «Християнська етика».

Актуальність дослідження зумовлена сучасним станом речей у сфері формування моральних цінностей старшокласників. Адже молодь зростає у власному ціннісно-моральному вакуумі, котрий оточують економічні та політичні кризи, ріст злочинності, проституція, бездоглядність і бродяжництво, агресивність і жорстокість, нігілізм та скептицизм. Загострилася ситуація щодо поширення наркоманії, алкоголізму та таких соціальних хвороб, як туберкульоз та СНІД [1, с.5].

Переорієнтація світоглядних позицій, значні втрати духовних цінностей у суспільстві вимагають удосконалення шляхів формування у молоді якісно нового мислення, розумово-вольової активності та високого рівня моральної свідомості.

Мета статті полягає у визначенні впливу курсу «Християнська етика» на морально-ціннісну сферу старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Проблеми формування моральності та духовності особистості були актуальними завжди, про що свідчать праці відомих класиків педагогіки: А. Дістервега, Я. Коменського, А. Макаренка, Г. Песталоцці, В. Сухомлинського та ін. Дослідники єдині у визначенні основних факторів, що впливають на розвиток духовно-моральної сфери особистості, – це праця, сім'я, школа, вчитель.

На сучасному етапі проблему духовності досліджують І. Зеліченко, Т. Зязюн, О. Майкіна, Г. Сагач, С.Соловейчик та ін. У психології цій проблемі присвятили свої праці В. Гордон, А. Маслоу, Г. Оллпорт, С. Рубінштейн, З. Фрейд.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, зокрема дослідження Б. Братуся, І. Зязюна, І. Недального, В. Сагоновського, дозволяють виокремити основні критерії духовності особистості. Серед них важливе місце належить морально-етичній культурі особистості як основоположному фактору формування духовності.

Таблиця 1

Критерії духовності

Критерії	Показники
<i>Морально-етична культура</i>	<i>Моральні норми, моральний ідеал. Любов і повага до ближнього</i>
Соціальний	Ставлення до громадської діяльності, громадських доручень. Ставлення до Батьківщини, відчуття в собі людини, справжнього громадянина своєї держави
Пізнання	Творча спрямованість, пошуковий інтерес, жага до знань, рівень інтелектуального

	розвитку учня
Розуміння сенсу буття	Життєва позиція учня, розуміння мети і свого призначення в житті

У педагогічних дослідженнях зрілість моральної свідомості характеризується вмінням аналізувати свої бажання і вчинки, міркувати про явища моральності з позицій ідеалу, давати їм відповідну оцінку. Рівень моральної свідомості визначає рівень моральної культури, тобто вміння будувати свої відносини з іншими людьми на основі поваги, доброзичливості, принциповості, уваги та чуйності. Моральна культура передбачає, перш за все, культуру моральної свідомості, моральних почуттів і морального вчинку.

Важливим моментом розвитку особистості є висока моральна свідомість, що проявляється у естетичному ставленні людини до світу. У свою чергу, естетичне набуває форми моральності, виступаючи як мета і засіб задоволення особистих потреб. Тому цілісна моральність є естетичною мірою міжособистісних і суспільних відносин, які моральна особистість реалізує у своїй практичній діяльності, світосприйманні, емоційних переживаннях із метою власного удосконалення. Рівень моральності починається тоді, коли поведінкою особистості керують не стільки примусові моральні почуття чи знання поведінкових норм, скільки естетичні ідеали, смаки, оцінки [2, с. 23].

У пошуках моральних орієнтирів доцільно звернутися до системи загальнолюдських цінностей та ідеалів, що є похідними і мають свої прототипи у християнській моралі.

Моральне виховання – це виховна діяльність школи, церкви і сім'ї, метою якої є формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі. Його характеризують такі поняття, як «мораль», «моральний ідеал», «моральний кодекс», «моральні норми», «моральні переконання», «почуття» та «якості».

Результати морального виховання виявляються у моралі, моральності, моральній свідомості, моральних переконаннях, почуттях, звичках і моральній спрямованості [3, с. 144].

Пріоритетною у моральному вихованні є гуманістична ідея про те, що людині від природи притаманне прагнення до добра, правди та краси [4, с. 16].

Особливістю морального становлення особистості є її менталітет (ментальність) – специфічне світосприймання, світовідчуття, світогляд, бачення світу і себе у світі, національний характер, удача, які формуються під впливом багатовікових культурно-історичних, геополітичних, природно-кліматичних чинників.

У процесі морального виховання важливо задіяти можливості всіх соціальних інституцій: сім'ї, дошкільних виховних закладів, загальноосвітніх навчально-виховних закладів (шкіл, ліцеїв, гімназій), професійних навчальних закладів (професійно-технічних училищ, вищих навчальних закладів), засобів масової інформації (радіо, телебачення, кіно, газет та ін.), мистецьких закладів (театрів, музеїв, консерваторій, клубів, будинків культури тощо), різноманітних підприємств та організацій, релігійних конфесій.

Мета курсу «Християнська етика» – це плекання духовності та формування особистості на засадах християнської моралі. Ключовими завданнями курсу є:

- сприяти формуванню світогляду учня;
- розвивати духовно-моральне мислення;
- формувати орієнтацію на вічні духовно-моральні цінності;
- здобуття позитивного морального досвіду;
- виховання творчої особистості.

Програма курсу адаптована відповідно до кожного класу. Для старших класів тематика програми присвячена більш «глибинним» поняттям, що стосуються внутрішнього світу людини, стосунків юнаків та дівчат. Зокрема передбачені такі теми, як «Ставлення до смерті», «Пристрасть і гріховність», «Покаяння», «Закоханість», «Цнотливість та вседозволеність», «Наречений і наречена», «Чоловік і дружина». Проблеми, окреслені у тематиці, є досить цікавими і корисними, адже сприяють формуванню морально-ціннісної системи підлітка [5].

Духовний світ особистості є надзвичайно багатограним, а тому у жодній анкеті чи тесті неможливо врахувати всі показники численних аспектів духовності дитини чи підлітка. Наближення учня до високих ідеалів визначається проявом духовного потенціалу у повсякденному житті, зокрема в процесі усвідомлення його сенсу, мети, в орієнтирах та цінностях, в умінні практично реалізувати свої наміри.

Яка ж основна мета курсу «Християнська етика»? Які вміння він покликаний сформувати в учнів?

Курс «Християнська етика» є дисципліною християнсько-світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування, що вибудовується як фундамент буттєвих цінностей сучасної людини. Він не є вченням віри, не включає релігійних обрядів, не ставить за мету залучення до певної конфесії. Викладання предмета передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей, здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Метою курсу є формування в учнів християнських моральних чеснот. У процесі досягнення мети передбачається реалізація таких завдань:

- ознайомлення учнів із основами християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей;
- досягнення розуміння учнями християнських моральних цінностей: істини, благочестя, добра, любові, краси, гідності, обов'язку, совісті, честі;
- формування свідомої та відповідальної особистості учня на основі християнських духовних, моральних та культурних цінностей;
- створення належних морально-етичних умов для самопізнання, самореалізації школярів.

Основою курсу є Біблія та інші християнські джерела, які не суперечать Святому Письму.

У ціннісно-моральному вимірі цей предмет повинен допомогти привчити дітей додержуватися законів моралі. Цим ми насамперед прагнемо того, щоб кожна дитина могла щасливо жити і працювати, турбуватися про батьків, зважати на інтереси інших людей та загалом цілого суспільства.

У рамках дослідження нами було проведено порівняльний аналіз особливостей сформованості моральних цінностей серед учнів, які вивчали предмет «Християнська етика», і тих, хто не ознайомлений з означеним курсом. Дослідження проводилося серед учнів 11-х класів. Загалом анкетуванням було охоплено 291 старшокласник. Із них – 148 дівчат та 143 хлопці. 140 учнів не вивчали предмет «Християнська етика» і, відповідно, 151 учень – вивчав.

Учням була запропонована анонімна анкета, розроблена на основі методичних рекомендацій Програми національного виховання учнівської молоді Рівненщини на 2008-2020 роки [6, с.35]. Це допомогло встановити цінності-цілі та цілі-засоби у старшокласників, а відтак – і рівень сформованості їх моральних орієнтирів.

Шляхом виставлення балів від 1 до 10, був сформований рейтинг пріоритетів, за допомогою яких юнаки і дівчата прагнуть досягнути щастя в особистому житті. У списку запропонованих цілей і засобів були: **вихованість, акуратність, незалежність, освіченість, відповідальність, самоконтроль, чесність, егоїзм, терпимість, сміливість.**

Отримані результати дослідження дозволяють стверджувати, що учні, які освоїли курс «Християнська етика», не прагнуть надмірної незалежності від батьків та інших обставин, на відміну від тих, котрі не вивчали означений курс. Особливу увагу учні концентрують на відповідальності, що свідчить про їхню моральну зрілість. Крім того, важливим та показовим є відношення до егоїзму, адже у християнстві – це недолік, з яким необхідно боротися.

Характерно, що учні, які прослухали даний курс, приділяють значну увагу вихованості, освіченості, самоконтролю та терпимості, що свідчить про моральну складову їх уявлень про навколишній світ.

Старшокласники, які не вивчали християнської етики, пріоритетними визнали освіченість і незалежність, що свідчить про егоцентризм, котрий суперечить християнській моралі.

Ще одне анкетування, проведене у ході дослідження, стосувалося життєвих цінностей-цілей. Учням на вибір було запропоновано десять цінностей: **життєва мудрість, здоров'я, престижна робота, матеріальні блага, надійні друзі, свобода, щасливе подружжя, розваги, громадська активність, творчість.**

Результати дослідження доводять, що дівчата, які прослухали курс «Християнська етика», надають перевагу мудрості, дружбі та бажають брати активну участь у громадському житті. На відміну від своїх ровесників, учні, які не були слухачами курсу, надають перевагу власній свободі і творчості, концентруючись лише на собі.

Порівнюючи результати дослідження, спостерігаються суттєві відмінності у певних показниках. Адже, здобуваючи у ході навчального процесу предметні

знання, слухачі курсу «Християнська етика» краще орієнтуються у духовно-моральних процесах та володіють відповідною термінологією.

Висновок. Аналіз проблем моральності особистості свідчить про те, що від рівня її сформованості залежить можливість правильного вибору ідеалів, розуміння того, що таке добро і зло, справедливість і несправедливість. Метою морального виховання є формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, ідеалів, норм та принципів, що допоможуть підлітку уникнути проблем у дорослому житті.

На сьогоднішній школьна програма пропонує лише один предмет, який безпосередньо виконує місію формування моральної сфери підростаючого покоління – це курс «Християнська етика». Саме цей предмет, спираючись на християнські цінності, дозволяє сформувати ідеали та цінності дитини, розвинути її духовно-моральне мислення, сприяє набуттю позитивного морального досвіду.

Звісно, означена дисципліна не може вирішити всіх без винятку проблем, але навчально-виховний потенціал у ній безперечно закладений. Саме це і підтверджує проведене нами дослідження.

Хочеться сподіватися, що знання, здобуті на уроках християнської етики, допоможуть вихованцям стати справжніми морально свідомими людьми.

Перспективи подальших досліджень полягає у цілісному та системному вивченні формувальних можливостей християнської етики. Зокрема, це розгляд морально-етичних цінностей особистості старшокласника та їх вплив на християнський життєвий вибір, аналіз морально-етичних основ християнської сім'ї, дослідження основних структурних змін у світогляді молоді людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лукашевич М. Повернути молоді духовні орієнтири / М. Лукашевич // Освіта України. – 1990. – 27 січня. – С. 4-10.

2. Духовність і моральні цінності сучасної української молоді : аналітичне доповнення // Поточ. арх. укр. ін-ту соц. дослідж. – К., 1999. – 167 с.

3. Ващенко І. Виховний ідеал / І. Ващенко. – Полтава, 1992. – 323 с.

4. Єпик О. Рушійні сили та закономірності формування моральних цінностей / О. Єпик // Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць // Наукові записки РДГУ. – 2002. – Вип. 20. – С. 15-19.

5. Основи християнської етики. 1-11 класи : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – Острог : НУ «Острозька академія», 2010. – 160 с.

6. Гавриш Н. Методичне забезпечення реалізації Програми національного виховання учнівської молоді Рівненщини на 2008-2020 роки / Н. Гавриш, Г. Ситник // Методичний вісник. – Рівне, 2008. – Вип. 2. – С. 35-36.

Дата надходження до редакції: 06.02.2014 р.